

С. П. Бугаєнко,
аспірант, Національний університет біоресурсів і України

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ З ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено інноваційний розвиток аграрного сектора економіки, його впровадження та перспективи. Розглянуто взаємозв'язок інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки з інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств. Досліджено забезпеченість та сприйняття державної підтримки економіки аграрного сектора. Визначено перспективний напрям інноваційних змін соціально-економічної системи у комплексі з інноваційно-інвестиційною моделлю розвитку сільськогосподарських підприємств та державною політикою.

Investigational innovative development of agrarian sector of economy, his introduction and prospect. Intercommunication of innovative model of development of agrarian sector of economy is considered with innovative development of agricultural enterprises. Investigational material well-being and perception of state support of economy of agrarian sector. Certainly perspective direction of innovative changes of the socio-economic system in a complex with the innovative-investment model of development of agricultural enterprises and public policy.

Ключові слова: інноваційна модель розвитку, соціально-економічна система, інноваційні зміни, інноваційна сприятливість, інноваційна сприйнятливість, адаптивне середовище, інноваційний розвиток, інноваційно-інвестиційна модель.

ВСТУП

У сучасних умовах економічної кризи інноваційний розвиток набуває актуальності в її подоланні та у відновленні конкурентоспроможності аграрного сектора економіки. Інноваційний розвиток є одним із напрямів забезпечення успіху в діяльності підприємницьких структур. Результативність при цьому значною мірою залежить від обраних пріоритетів, загального розвитку сільськогосподарських підприємств та їх інноваційного забезпечення.

Дослідженню питання інноваційного розвитку та формування інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки в сучасних умовах висвітлено в працях видатних вчених, таких як О. Амоша, І. В. Алексєєва, А. Гальчинський, О. Д. Гудзинський, В. Гейц, В. Денисюк, А. П. Заєць, В. В. Зянько, В. Н. Ситник, О. Кузьмін, В. Г. Федоренко, Л. Федулова, Й. Шумпетер та ін. Як відмічається в нормативних документах, Україна має всі можливості для розвитку інноваційної моделі розвитку, формування якої передбачене в програмних документах. Інноваційний розвиток стане головним з'єднувальним механізмом при формуванні фінансового стимулюван-

ня та забезпечення, впровадження технологій, розвитку науково-дослідних та конструкторських установ, підвищення рівня новаторства з однієї сторони, та державної підтримки — з іншої.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧ

Мета статті — дослідити взаємозв'язок інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки з інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств, їх формування, впровадження та перспектива при інноваційній державній політиці в сучасному економічному середовищі.

РЕЗУЛЬТАТИ

У розвинених країнах світу інноваційна модель розвитку вже давно стала базовою при розвитку соціально-економічної системи в агропромисловому комплексі. Як показує досвід останніх років, головною проблемою розвитку аграрного сектора економіки є вагомий розрив між самою галуззю та сільськогосподарськими підприємствами, що розбалансовує зовнішні та внутрішні виходи на ринки без їх чіткого орієнтуру. Взаємозв'язок інноваційної моделі розвитку аграрного

сектора економіки з інноваційним розвитком сільськогосподарських підприємств дасть нам можливість сформулювати умови інноваційної сприятливості сільськогосподарських підприємств та економіки в цілому. Інноваційна модель розвитку економіки є комплексною, цілеспрямованою системою, яка об'єднує взаємодії органів державної влади та суб'єктів господарювання, спрямованих на перебудову економіки та інноваційні зміни. Такий взаємозв'язок забезпечить ефективний та швидкий розвиток умов інноваційної сприятливості економіки агропромислового комплексу. У зв'язку з тим, що соціально-економічна система не має достатнього рівня забезпеченості для інноваційного розвитку, а використання наявних фінансових ресурсів призводить до "застою" інновацій, інноваційна сприятливість дуже низька і цим самим "гальмує" трансфер технологій.

Як було відмічено на Парламентських слуханнях "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010—2020 р." — "наука, освіта, інновації стають сьогодні більш помітними і визначальними сферами розвитку суспільства і держави, переконливим фактом цього стало те, що 2009 рік проголошений Євросоюзом роком креативності та інновацій" [2, с. 4].

Незважаючи на це, внаслідок структурної розбалансованості економіки, рівень впровадження інновацій у галузь сільського господарства став критично низьким. Це, відповідно, вплинуло на забезпечення високих темпів соціального, екологічного та економічного розвитку, а також послаблення дії інноваційних чинників в умовах конкурентного середовища.

Інноваційний тип розвитку характеризується на безперервному оновленні всіх складових соціально-економічної системи та форм їх взаємодії, до того ж імпульси інноваційних змін породжуються самою системою, функціонуючи в ній. Проте, за дослідженнями Н. М. Сіренко, "...базовими факторами розвитку соціально-економічних систем є інноваційні", а розвиток соціально-економічних систем супроводжується комплексом відповідних змін всіх її компонентів. Рівень досягнення змін даної системи супроводжується відповідно до кризового становища країни. Особливо це стосується стало го розвитку, бо він, як виявила Н. М. Сіренко, "...передбачає забезпечення єдності інтересів як на рівні країни, регіонів, так і на рівні підприємств". До речі, взаємозв'язок аграрного сектора економіки з інноваційно-інвестиційною моделлю розвитку сільськогосподарських підприємств і передбачає забезпечення вище вказаних єдностей інтересів [10, с. 20].

Інноваційні зміни, що сьогодні впроваджує Україна через зарубіжні моделі та концепції, не мають такого ефекту та розвитку, як мають високо розвинені країни з перехідною економікою. Вони маневрують лише під їх умови, і не є адекватними до інноваційних умов України з її трансформаційною економікою, "тому інноваційний процес в Україні тривалий час знаходиться на точці змерзання", — і тут ми

не можемо не погодитися із головою Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Полохалом В.І. [2, с. 6]. Це ще раз доводить нам, що формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку сільськогосподарських підприємств не обійде при сучасних інноваційних змінах. Дана модель розвитку розглядається як якісний напрям сучасної економіки (не залежно від її виду), яка базується на інтелектуальних та інформаційних засобах, а це, як нам відомо, — головні рушії для повноцінної конкурентної боротьби. Перевага суб'єктів інтелектуальної праці досить значна, проте її збереження і відтворення не передбачено в заходах державної підтримки. Це зрозуміло, бо ступінь інтелектуальної власності на сучасному етапі формування інноваційно-інвестиційної моделі розвитку не відповідає потребі. Його розвиток залежить не лише від єдності інтересів, але й від сучасного суспільства, яке характеризується новими етапами життя (за умов корінних змін потреб, пріоритетів і цілей розвитку), що відповідають їх якості життя, й тим самим витісняючи спосіб життя, притаманний індустріальному суспільству.

Вагоме значення має організація науки, винаходів, інновацій, але, починаючи з 2005 року, наше суспільство почало втрачати суб'єкти інтелектуальної власності. Лише чисельність творців скоротилася від 27,4 тис. осіб у 2005 р. до 15,6 тис. осіб у 2009 р., майже на 17%. Кількість підприємств і організацій зі створення та використання об'єктів права інтелектуальної власності за 2009 р. порівняно з 2008 р. знизилася на 6,2%. Попит на винаходи знизився на 16,8%, значно скоротилася (на 21,0%) у порівнянні з 2008 р. кількість впроваджених у виробництво раціоналізаторських пропозицій. Така ситуація призводить до міграції винаходів, корисних моделей до країн з розвинутою інноваційною економікою [1]. Повністю відсутні сприятливі умови середовища, в яких наше новаторство розвивалося б. За дослідженнями І. В. Алексєєва та А. Г. Оленця, це зумовлено передусім низькими умовами інноваційної сприйнятливості, які об'єднують, в даному випадку, інтереси науковців та виробників, а головне — створюють сприятливі умови для забезпечення швидкої комерціалізації інновацій [11, с. 3]. І, як стверджує А. П. Заєць, "...практично зруйнована схема взаємодії між наукою, освітою та виробництвом, що створює ситуацію, коли унікальні винаходи і технології не знаходять застосування в Україні (архівуються на стадії проекту або потрапляють за кордон разом зі своїми авторами чи без них). Не менш важливими чинниками в цьому зв'язку є недостатні, незважаючи на помітне збільшення останнім часом, обсяги фінансування академічної та галузевої науки, застарілість матеріальної бази науково-дослідних установ, а також недостатність механізмів комерціалізації розробок, створених за рахунок коштів державного бюджету" [4, с. 12]. Як відомо, за підтримки Мініс-

терства аграрної політики на базі Національного університету харчових технологій було створено Технологічний парк "Агротехнопарк" як інноваційна структура аграрного сектора країни (затверджений Законом України №991-ХІV від 16.08.1999 р.), яка має механізми економічного стимулювання інноваційної модернізації у вигляді спеціального режиму діяльності. В перспективі розвитку ТП "Агротехнопарк" за сприянням своїх іноземних партнерів опрацював ряд інвестиційних проектів. Із англійськими та німецькими партнерами досягнуто угоди щодо організації роботи на основі передоплати, а з голландською та чеською сторонами — для реалізації проектів, за якими товарні інвестиційні ресурси в Україну подаватимуться через кредитні лінії, при сталому виконанні базових умов [3, с. 16]. Практика розвитку і роботи парку доводить його ефективність та доцільність запровадження пільгового механізму у формуванні дієвої інноваційної інфраструктури. На сьогодні в офіційних документах, є чітко визначені пріоритетні напрями побудови інноваційної моделі розвитку, визначені дієві елементи інноваційної системи (технопарки, технополіси, бізнес-інкубатори, "бізнес-янголі"), механізми фінансового, кредитного та інформаційного забезпечення, упровадження НДДКР. Проте низький рівень інноваційної сприйнятливості та інноваційної інфраструктури, законодавчої бази, розгляд та затвердження нормативних актів, системи державних інституцій та нерозкрита система напрямків у розвитку НДДКР не дає можливостей їх впровадження. А бюджетне фінансування освіти та науки (у своїй практичній реалізації) є занизьким до їх потреб. За даними дослідження, відрахування до науково-дослідної сфери становлять 1,7% ВВП, а насправді — 0,5%, при цьому умови банківської системи щодо надання кредитів тут не відповідають специфіці інноваційним проектам, звідси й постійні відкладні терміни робіт [6, с. 20]. Науково-технічні інвестиції в розвиток аграрного сектора економіки не забезпечують сталого розвитку комерціалізації інноваційних технологій. Фінансові ж інвестиції на даному етапі запровадження інноваційної моделі розвитку не адаптовані до умов її розвитку та не витримують зовнішньої конкуренції. Це спричиняє ще більше відштовхування інноваційного сприйняття в сталому конкурентному середовищі. У сталому сформованому середовищі доцільно підняти інновацію, саме тому велику роль при формуванні інноваційної моделі розвитку відводять державній політиці.

Таким чином, Міністерство аграрної політики спрямовує свою діяльність згідно нормативно-правових актів, що регулюють його діяльність, Програми діяльності Кабінету Міністрів України "Український прорив: для людей, а не політиків", Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року, Пріоритетних завдань Мінагрополітики. На 2008 та подальші роки Мінагрополітики визначено шляхи розвитку соціаль-

ної сфери села та аграрного сектора [3, с. 15]. Так, у 2001 році установою УААН та Міністерством аграрної політики України було прийнято постанову "Про перехід агропромислового виробництва до інноваційної моделі розвитку". Дана постанова була визначена пріоритетним механізмом для формування інноваційної діяльності у аграрному секторі виробництва та розвитку інтелектуальної власності з організації виробництва конкурентоспроможної продукції [5, с. 11].

На виконання Указу Президента України від 23 червня 1998 р. № 670 та постанови Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2000 року № 1704 здійснюється науковий супровід комплексної програми розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушених угідь у 2001—2005 роках і прогноз до 2010 року. Комплексною галузевою програмою "Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року", затвердженою спільним наказом Міністерства аграрної політики України та Української академії аграрних наук, в основі якої є інноваційні складові, у 2008 році передбачено виробництво зерна понад 40 млн тонн.

Досягнення зазначених обсягів виробництва зерна зумовлюється застосуванням агропідприємствами новітніх технологій та їх складових, але за умов власного фінансування.

Сільськогосподарські підприємства нині застосовують створені науковими колективами Академії найсучасніші сорти і гібриди сільськогосподарських культур з потенціальним урожаєм зерна: кукурудзи — 90—150 ц/га, озимої м'якої пшениці — 90—105 ц/га, ярого ячменю — 70—90 ц/га, рису — 65—75 ц/га, гречки — 35—40 ц/га і проса — 45—50 ц/га [3, с. 34].

У Кагарлицькому районі ПП було висіяно на площі 6 тис. га озиму пшеницю селекції Миронівського інституту за інноваційними технологіями, урожайність зібраних посівів становила 60,1—75,6 ц/га, а в агрофірмі "Перемога" та ПСП "Росава" — 85,5—98,8 ц/га. Сільськогосподарські підприємства, які мають молочний напрям виробництва, з використанням корів сучасної селекції мають щороку більше 6 тис. кг молока з корови. Щороку сотні ліцензійних угод укладається із сільськогосподарськими підприємствами на застосування наукових розробок, які за технічними і технологічними показниками не поступаються кращим світовим.

Це є підтвердженням того, що сучасні вітчизняні технології, не лише впроваджуються і окуповуються, вони є конкурентоспроможними на вітчизняному ринку і перспективними для світових масштабів. Десятки, сотні сільськогосподарських підприємств різних територіальних зон та різних галузей аграрного сектора використовують вітчизняну інноваційну продукцію і мають позитивні результати. Ми розділяємо позицію В. Н. Ситника, що "щоб інновації (курсив наш — С. П.) стали нормою в діяльності агропідприємств". Маємо суттєвий поштовх у тому, що вітчизняні розробки УААН з виробництва зерна, олійних та круп'яних

Таблиця 1. Обсяги інвестицій в основний капітал за галузями агропромислового виробництва¹, у фактичних цінах

Показник	Рік							
	2000		2006		2007		2008	
	млн грн.	млн грн.	У % до 2000р.*	млн грн.	у % до 2000р.*	млн грн.	у % до 2000р.*	
Сільське господарство і мисливство	871	7190	446	9338	527	16682	755	
Лісове господарство	64	119	101	181	132	208	124	
Рибальство і рибництво	2	55	850	36	500	61	550	
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1816	8290	246	11830	313	13130	283	
Всього:	2753	15654	309	21385	381	30081	432	

* Темпи зростання розраховані, виходячи з обсягів інвестицій у порівняльних цінах

¹ Статистичний щорічник України за 2007 рік. — К.: "Консульт", 2008. — С.212; Звіт про капітальні інвестиції (ф.2 — ІН). — К.: Держкомстат України, 2009. — С. 3.

культур, молочних продуктів, яловичини, баранини, меду та вироблених на їхній основі продуктів вийшли на світовий ринок (окупність становить два — п'ять років). За аналітичними дослідженнями, за наявності необхідних інвестицій, маємо можливість вийти на світовий рівень по селекції рослин і тварин, новітніх біотехнологіях, налагодити експорт [5, с. 12]. Саме тому країні необхідно активізувати інвестиційну діяльність з боку держави як комплексно-системної підтримки інноваційно-направленим підприємствам.

Проте, незважаючи, на визезазначене, останніми роками суттєво поліпшується інвестиційний клімат завдяки притоку іноземного капіталу в Україну (8% від загального надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України), відповідно власних коштів підприємств галузі — 7%, кредитних ресурсів — 33% та державної підтримки — 4% (табл. 1) [7, с. 70].

У розвитку сільського господарства, мисливства, лісового господарства станом на 1 січня 2010 р. в зцілому, прямих інвестицій із зарубіжних країн, було одержано близько 686,2 млн дол. США (на 1 січня минулого року — на 69,5 млн дол. США більше), найбільший обсяг інвестицій було отримано з Кіпру — 313,5 млн дол. США, найменше від Росії — 18,3 млн дол. США [8, с. 8—12]. А Кількість підприємств, які переведені на інноваційний тип розвитку аграрної галузі, складає в межах 15%. Проте такий рівень не забезпечує перспективного розвитку аграрної галузі. Інвестиції в основний капітал сільського господарства України складають 230 грн/га, а в Польщі — 230 євро, різниця досить значна. У рамках підтримки та розвитку інновацій сільського господарства УААН існують цільові програми "Селекція сільськогосподарських культур у ланках первинного насінництва УААН" та "Селекція у тваринництві та птахівництві в науково-дослідних господарствах УААН". Дані програми на розвиток технологій передбачають своєчасне виділення державних інвестицій та дотацій, своєчасного регулювання цін, компенсації витрат, надання кредитів на пільгових умовах тощо. На жаль, визначений комплекс виконується лише на 20—25%, але і дані результати позитивно впливають на розвиток наукової діяльності [4, с. 46]. Загальну ж потребу аграрного сектора України в інвестиціях оцінив міністр аграрної політики М. Присяжнюк в 150 млрд дол. США і, якщо дослідити вплив інвестицій за всі роки незалежності

нашої країни, то сума становить просто мізерна — 2,5 млрд дол. США. "Із 40 млрд дол. США інвестицій, які надійшли за останні роки в країну в АПК направлено лише 2%, в харчову промисловість — 4,5%" — констатує замісник міністра економіки В. Пятницький.

Поряд з цим, представники ООН прогнозують, що наш агропромисловий комплекс до 2019 зросте втричі, а обсяги виробництва зростуть на 29%.

Аграрний сектор України ввійде в п'ятірку найрозвинутіших країн у світі, що зробить нашу країну інвестиційно привабливою для іноземних партнерів. За сумісним звітом ООН та Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), "основними факторами, стимулюючими рост агропромислового комплексу, стануть быстрые темпы урбанізації і рост доходів населення". За даними ООН, в 2009—2010рр. світова торгівля пшеницею складе 123,9 млн тонн, а в 2019 р. до 149 млн тонн, відповідно при цьому ціни на зерно зростуть на 15—40% [9].

Та поки що, незважаючи на позитивні результати, фінансова сторона економічної діяльності не покращується, це передусім через недосконале інноваційне сприйняття, необгрунтований підхід до реформ укрупнення, розбалансовану державну інноваційну політику, недосконалу інституційну інфраструктуру тощо. Наше економічне середовище не має такої психологічної готовності, яка сприяла б потужному формуванню потенційних можливостей наукового розвитку аграрного сектора економіки.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на основі дослідження встановлено, що в Україні законодавча база має всі умови для формування системи управління інноваційного розвитку аграрного сектора економіки вцілому та безпосередньо сільськогосподарських підприємств, адаптованих до нинішнього психологічного середовища. Однак сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів не дозволяють на даному етапі потужно використовувати потенційні можливості наукового прогресу в аграрній сфері. Цьому не сприяють організаційні, економічні, фінансові та кадрові потенціали та відповідно низький рівень інноваційної сприйнятливості сільськогосподарських підприємств як самостійних локальних систем. Перехід на інноваційний розвиток сільського господарства та його виробничих комплексів можливий за умов укрупнення

аграрних формувань розвитку вертикальної і горизонтальної інтеграції, зміни психології управлінської команди, посилення механізмів державного регулювання процесів інноваційного розвитку господарюючих структур.

Отже, інноваційний розвиток є комплексною проблемою, яка потребує системного підходу до його розвитку.

Література:

1. Набуття прав інтелектуальної власності та використання об'єктів права інтелектуальної власності на підприємствах України у 2009 році [Електронний ресурс] / Експрес-випуск / Держкомстат України. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2010/04_10/95.zip
2. Інвестиції та інноваційний розвиток. Науково-практичний бюлетень. — К.: ЗОВНІШТОРГВИДАВ УКРАЇНИ, 2009. — № 3(6). — 64 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/files/content/84789023470892.pdf>
3. Інвестиції та інноваційний розвиток. Науково-практичний бюлетень. — К.: ЗОВНІШТОРГВИДАВ УКРАЇНИ, 2008. — № 2(6). — 62 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.in.gov.ua/files/content/2008_2_bulet.pdf
4. Інвестиції та інноваційний розвиток. Науково-практичний бюлетень. — К.: ЗОВНІШТОРГВИДАВ УКРАЇНИ, 2008. — № 3(6). — 64 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.in.gov.ua/files/content/2008_3_bulet.pdf
5. Інвестиції та інноваційний розвиток. Науково-практичний бюлетень. — К.: ЗОВНІШТОРГВИДАВ УКРАЇНИ, 2009. — № 1(6). — 64 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.in.gov.ua/files/content/2009_1.pdf
6. Інвестиції та інноваційний розвиток. Науково-практичний бюлетень. — К.: ЗОВНІШТОРГВИДАВ УКРАЇНИ, 2009. — № 2(6) — 64 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.in.gov.ua/files/content/2_2009.pdf
7. Кожем'якіна М.Ю. Інвестиційне забезпечення як основа розвитку аграрної економіки України // Економіка АПК. — К.: Видавничий Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", 2009. — № 12. — С. 70—71.
8. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності у 2009 році [Електронний ресурс] / Експрес-випуск / Держкомстат України. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2010/02_10/35.zip
9. Український агропром — один з найперспективніших у світі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/index.php?lang=ua&get=139&id=2551>
10. Сіренко Н.М. Управління стратегією інноваційного розвитку аграрного сектора економіки України: монографія / Н.М. Сіренко. — Миколаїв, 2010. — 416 с.
11. Алексеев, І.В., Оленець А.Г. Прийнятність інновацій і конкурентоспроможність підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tppe/2009_19/Zb19_21.pdf

Стаття надійшла до редакції 30.07.2010 р.